

21. Станкевич М. Є. Бучач та околиці: маленькі образки / М. Є. Станкевич. – Львів : СКІМ, 2010. – 256 с.
22. Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини / Г. Стельмашук // Образотворче мистецтво. – 1981. – № 3. – С. 23–24.
23. Стрішенець М. М. Економічна історія Тернопільщини / М. М. Стрішенець. – Тернопіль : Астон, 2001. – 311 с.
24. Тербовельська земля : історично-мемуарний збірник / [гол. ред. В. Палідвор]. – Нью-Йорк : [б. в.], 1968. – (Наукове товариство ім. Шевченка. Український архів ; т. 20). – 913 с.
25. Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина : регіональний історико-мемуарний збірник. Т. 3 : Регіональне об'єднання Тернопільщина / [за ред. Р. Миколаєвич Р. [та ін.]]. – Філадельфія, ПА : НТШ, 1983. – (Наукове Товариство ім. Шевченка. Український Архів ; т. 35.) – 846 с.
26. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р. Т. Шмагало. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с.
27. Шмагало Р. Народні промисли і художньо-промислова освіта Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття: шляхи інтеграції / Р. Шмагало // Українська керамологія : національний науковий щорічник / [за ред. О. Пошивайла]. – Опішне, 2002. – Кн. 2. – С. 134–145.

УДК 372.874+371.3

З. А. МАЦИШИНА

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

В статті досліджено особливості виховання національної культури учнів у школах України засобами декоративно-прикладного мистецтва. Охарактеризовано проблеми вивчення культури декоративно-прикладного мистецтва в українській національній школі.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, культура, традиції, звичаї, народне мистецтво.

З. А. МАЦИШИНА

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ В ШКОЛАХ УКРАИНЫ СРЕДСТВАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

В статье исследованы особенности воспитания национальной культуры учеников в школах Украины средствами декоративно-прикладного искусства. Охарактеризованы проблемы изучения культуры декоративно-прикладного искусства в украинской национальной школе.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, культура, традиции, обычаи, народное искусство.

Z. A. MATSYSHYNA

PECULIARITIES OF NATIONAL CULTURE EDUCATION STUDENTS SCHOOLS IN UKRAINE BY MEANS OF ARTS AND CRAFTS

In the article attention applies on the feature of education of national culture of students at schools of Ukraine by facilities decoratively applied arts. The problem of study of culture is traced decoratively applied arts at Ukrainian national school.

Key words: arts and crafts, culture, traditions, customs and folk art.

На тривалий і складний процес виховання національної культури учнів завжди впливали і впливають численні соціально-політичні, економічні, культурологічні та інші чинники. У кінці XIX – на початку XX століття такими визначальними ознаками були: традиції та звичаї українського народу, розширення та розвиток української школи та шкільництва, вдосконалення системи освіти.

Мистецтвознавчі аспекти українського декоративно-прикладного мистецтва розглянуті в дослідженнях Є. Антоновича, С. Боньковської, А. Жука, Р. Захарчук-Чугай, О. Цимбалюка. Окремі аспекти виховання національної культури в учнів загальноосвітніх шкіл засобами декоративно-прикладного мистецтва висвітлені в працях Г. Богатирьова, Л. Гарбузенко, Н. Кузан, З. Резніченко, С. Стельмах, Т. Тюльпи, Л. Фірсової, В. Фоміна та ін., дисертаціях російських вчених Р. Ломоносова, В. Сюзева, М. Чернявської та ін.

Мета статті – охарактеризувати особливість виховання національної культури учнів у школах України засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Відомо, ще у 1920 році польський вчений Станіслав Пігонь у праці «До основ національного виховання» висловив твердження, що усвідомлювати польську думку і життя в категорії національної незалежності – проблема, яка полягає в тому, що існує дві душі: селянська і панська, вони мусять знайти спільне між собою. Селяни і пани відрізняються вірою (способом віри в Бога), одягом, традиціями і звичаями. Різниця між панами і селянами стали причиною безрезультативної національно-визвольної боротьби [9, с. 12–13]. Основним на цьому етапі є національне виховання [9, с. 17]. Виховувати потрібно через навчання. Інтелігент у своїй освіті істотно відрізняється від селянина. Селянин має велику потребу в освіті, і цю потребу потрібно задовольнити. У навчанні потрібно використати усі елементи, які би мали національне спрямування. Це можуть бути навіть народні перекази, елементи з національної культури [9, с. 22–23]. Селянам потрібно доносити інформацію про героїчне минуле, потрібно, щоб національна традиція стала їхньою ідеєю [9, с. 30–31].

Як зазначає Стефанія Павх, декоративно-прикладне мистецтво – це є те предметне навколишнє середовище, яке вчить відчувати та знаходити гармонію і красу у сучасному житті. Адже красивий одяг, гарна обстановка позитивно впливає на настрій, дисциплінує людину, розвиває художній смак [3, с. 126].

Засвоєння цілісності та різноманітності культурного досвіду й набутку народу є важливим і дає розуміння закономірностей розвитку народного декоративно-прикладного мистецтва.

Як зауважує І. Демченко, «творчість дитини, як правило, визначається як діяльність, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей» [2, с. 18]. А В. Сухомлинський писав: «Творчість дітей – своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутворення, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якимись правилами, єдиними і обов'язковими для всіх» [4, с. 54].

Л. Бутенко зазначає, що процес виховання культури особистості є принципово незавершеним і продовжується протягом усього життя людини. Однак, базові основи цієї культури закладаються саме в дитинстві, у шкільному віці. Вільний, гармонійний вступ школяра у різні соціокультурні групи, орієнтація в постійно змінному інформаційному світі, реалізація планів самовизначення можливі лише за наявності в дітей загальної культури, що базується на загальнолюдських цінностях. Якщо взяти до уваги, що кожна особистість індивідуальна та неповторна у власному культурному розвитку, то загальна культура є саме тією культурологічною основою, котра об'єднує всі прояви людського в людині незалежно від національної та соціальної приналежності [1].

Загальна культура особистості визначається як мінімально необхідний комплекс загальнокультурних знань, ідей, закладених у них уявлень, універсальних способів пізнання, мислення, форм практичної діяльності, без оволодіння якими неможливі взаєморозуміння, взаємодія людей, гармонія особистості та суспільства. Відповідно до діалектики загального та одиничного, культура особистості як одиничне явище може реалізуватися у культурному бутті людства лише через загальне, тобто через свою інваріантну основу – загальну культуру особистості. Визначення базових основ культури особистості має принципове значення не лише для розвитку культурної людини, але й для збереження й трансляції культурних цінностей усього людства [1, с. 2].

Процес виховання загальної культури є відтворенням культури, що накопичена в суспільстві, та стимулюванням внутрішнього саморозвитку індивіда. Її базові основи закладаються в школі й особливо актуальні в старшому шкільному віці, коли відбувається усвідомлення цілісної картини світу та місця людини в соціокультурному просторі цього світу. Педагогічні проблеми виховання загальної культури школярів є закономірним відображенням суперечностей між ідеалом культурної людини та недостатньо дійовим механізмом виховного процесу в середніх навчальних закладах, між вимогами суспільства до якості загальної підготовки та реальним станом культурного рівня молоді [1, с. 2–3].

Особливої уваги заслуговує праця польської дослідниці К. Гомолаце, де авторка зазначає, що «з одного боку, звичайне спостереження сучасних життєвих явищ, а з іншого – історії культури, ще раз підтверджує, що мистецтво є не тільки першорядним у культурному житті людини, але є явищем невід'ємним. Образотворче мистецтво в його основних формах можемо знайти в усіх суспільних прошарках, у всіх народів, у всіх часах, у кожному предметі, якого торкаються руки людини.

Воно облітає орнаментом глиняні горшки, вгризається у дерево, цеглу і камінь, сплітає нитки в узорчаті тканини, вигинає метал, переносить на папір нові світи. Можна сказати без перебільшення, що мистецтво з'являється всюди, де людська рука творить нові форми.

Мистецтво є оригінальним явищем, оскільки втілює у собі почуття прекрасного, що є складовою частиною людської душі» [8, с. 3].

Мистецтво охоплює такі людські витвори, які було створено для задоволення почуття прекрасного та ін.

Витвори людських рук можна поділити на дві групи:

- витвори технічні, прикладні,
- витвори мистецтва.

Поділ цей досить умовний, іноді, коли виникає потреба створити якийсь предмет, почуття прекрасного диктує бажання надати йому певної форми [8, с. 4]. Людина, вийшовши від наслідування природи, вступила у сферу образотворчого мистецтва цілком самостійно і одразу розвивалася всесторонньо, даючи початок усім основним напрямам сучасного образотворчого мистецтва. Але спочатку усі види цього мистецтва підпорядковувались декоративно-прикладному [8, с. 16]. Орнамент опирається на геометричні форми і впливає з почуття гармонії, ритму, без якого немає ані образу, ані архітектури, немає взагалі образотворчого мистецтва, як без почуття ритму і гармонії звука немає музики, поезії, танцю [8, с. 17].

Декоративно-прикладне мистецтво полягає в облагородженні і оздобленні якогось предмета, який творить людина. Існує для цього якийсь матеріал, на якому воно розвивається, знаряддя, способи і техніка.

І геометрія і декоративно-прикладне мистецтво використовують геометричні фігури, але геометрія вивчає абстрактні фігури, досліджуючи їх логічні зв'язки, а декоративно-прикладне мистецтво – винятково матеріальні фігури, не враховуючи їхніх співвідношень, а лише враження, які викликають ці фігури та їх зіставлення. Є матеріали і техніки, які вимагають декоративних форм простих, а інші – розвитку більш складних, багатших та вільніших [8, с. 18–19].

Т. Усатенко вважає, що кінець XIX–XX століття характеризується гуртуванням національно-свідомих педагогів навколо нового піднесення української ідеї з її фундаментальними поняттями: нація, національна школа, націоналізація, національна освіта, українознавство, українізація, які в українській педагогічній думці ототожнювалися з формуванням національної свідомості [7, с. 18].

Особливості естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання виокремлює Т. Тхоржевська, наголошуючи на тому, що «естетичне виховання школярів на уроках трудового навчання має специфічні особливості, які визначаються змістом та умовами їхньої навчальної діяльності. На уроках трудового навчання, на відміну від уроків мови і літератури, образотворчого мистецтва та багатьох інших навчальних предметів, де в учнів формуються уявлення про такі естетичні категорії, як прекрасне і потворне, величне і низьке, трагічне і комічне та багато інших, виникає можливість розкрити і показати їм взаємовідносини між виробництвом,

технікою і мистецтвом. ... Здавна, створюючи різні утилітарні (пов'язані з практичною користістю чи вигодою) предмети, людина постійно намагалася надати їм красивого вигляду. Мабуть, першими кроками в цьому напрямку були спроби прикрасити будівлі та знаряддя побуту (посуд, одяг)» [6, с. 24]. У статті мова також іде про архітектуру як вид будівельного мистецтва, що є «одним із перших поєднань матеріального виробництва і мистецтва» [6, с. 24]. Перехід людини від кустарного виготовлення речей до створення їх у майстернях (мануфактурне виробництво), а згодом – до машинного виготовлення та поширення промислових товарів зробило необхідним їх належне естетичне оформлення, що «спричинило потребу в залученні до створення і виготовлення багатьох речей «умільців», здатних вишукувати нові форми, фасони, матеріали, забарвлення» [6, с. 25].

Отже, основне завдання виховання національної культури учнів засобами декоративно-прикладного мистецтва полягає в тому, щоб прищепити їм високі норми і принципи моралі, прагнення до творчої діяльності, що є засобом реалізації духовних потреб особистості. Для розв'язання цього завдання важливе значення має поєднання естетичного і морального виховання учнів засобами декоративно-прикладного мистецтва, що завдяки особливій наближеності до життя вагомо впливає на почуття людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Л. Л. Виховання загальної культури старшокласників засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л. Л. Бутенко. – Харків, 1994. – 24 с.
2. Демченко І. В. О. Сухомлинський про творчий розвиток молодших школярів через образотворче мистецтво / І. Демченко // Рідна школа. – 2000. – № 1–10. – С. 18–19.
3. Павх С. Народне декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування національної свідомості учнів (дозвіл української гімназії ім. І. Франка м. Тернополя) / С. Павх // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 1999. – Вип. 5. – С. 123–126.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 3 : Сердце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с.
5. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII–XVIII ст.) : навч. посібник / О. Р. Тищенко. – К. : Либідь, 1992. – 192 с.
6. Тхоржевська Т. Д. Теоретико-методичні основи християнської педагогіки : історико-педагогічний аспект : монографія. Ч. 1 / Т. Д. Тхоржевська, І. Я. Мишишин, Ю. А. Щербяк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 480 с.
7. Усатенко Т. П. Українознавчі проблеми педагогічної думки в XIX–XX столітті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. П. Усатенко. – К., 2007. – 42 с.
8. Homolacs K. Podstawowe zasady budowy ornamentu płaskiego i metodyka kursu zdobniczego / Karol Homolacs. – Lwów ; Warszawa : Książnica polska Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych, 1920. – 277 s.
9. Pigoń S. Do podstaw wychowania narodowego / Stanisław Pigoń ; ze słowem wstępem I. Chrzanowskiego. – 2-e wyd., rozszerzone. – Lwów : Nakładem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1920. – 246 s.